

SAİT ÇETİNOĞLU: KAPİTALİZMİN AMOK KOŞUSUNA KARŞI MANİFESTO

Posted on 28/11/2018

Bir Başka Uygarlık için Manifesto'nun devamı ve tamamlayıcısı olarak düşünebileceğimiz Fikret Başkaya'nın Çöküş başlıklı son çalışması,[i] insanlığı rehin alarak içine sürüklendiğimiz açmazlardan, Marxizm'e yeniden vurgu yaparak, çıkış yollarına dair perspektifler sunan, anti kapitalist manifesto ve yeryüzünün lanetlilerine bir enternasyonal çağrısıdır.

7 bölüm ve bu bölümlerdeki tezlerini netleştiren çerçeve açıklama olarak tanımlayabileceğimiz 10 ekten oluşan, Kapitalizmin nihai Krizi Üzerine Bir Deneme alt başlıklı Çöküş, radikal düşünceye hakkını veren bir çalışma olarak, düşünmeye ve ayağa kalkmaya bir çağrıdır. Biz bu kısa yazıda çalışmanın bu veçhesine daha fazla ağırlık vereceğiz.

Krizin, dar anlamda sadece ekonomiyi angaje etmediğini, insan ve toplum yaşamının tüm veçhelerini girdabına almış bulunduğu altını çizerek, çalışmasını bindiğimiz alametin biz nereye taşıyacağına dair bir uyarı olarak niteleyen Başkaya, bataklık metaforunu kullanarak, patinaj yapan bir aracın bataklıktan çıkmasına dair öneriler olarak kısaca özetlediği çalışma, yoğun bir bilgi ile birlikte net bir alternatifi sunar/kapsar.

Eleştirilerine, Bir meta uygarlığı olan ve bir sömürü metabolizması şeklinde yol alan kapitalist uygarlık artık nihai sınırına dayanmış bulunuyor. Cümlesiyle başlarken, içine sürüklendiğimiz süreci, geri dönüşü olmayan eşiğin aşıldığı anlamında bir çöküş hali olarak tarifler. Artık bir bütün olarak sosyal sistemi, burjuva uygarlığının tüm bileşenlerini angaje eden "yeni bir durum" bir "uygarlık krizi" ortaya çıkmış bulunuyor... Diyerek sözlerini

sürdüren Başkaya, sürdürülebilir olmayan bu durumda, çöküşün kaçınılmazlığına ve önümüzde iki seçeneğin var olduğuna işaret eder: Ya çöküşü radikal bir devrimle bir fırsata dönüştürmek, aracın direksiyonunu sola kırmak, ama bu işi de vakitlice yapmak, zira zaman daralmakta; yada çöküşün altında kalmak... Ve bu ikisi arasında bir orta yol, bir üçüncü seçenek yok...

Kelimelerin, kavramların hiç bir zaman masum olmadığını, onların kimin ne amaçla kullandığına göre bir içeriğe sahip olduğunu ifade ederek, şeylerin gerçeğine dokunmak için her zaman, şeyleri adıyla çağırmak gerektiğinin altını çizen Başkaya, anlamak değiştirmek ve dönüştürme sürecinde / istencinde kavramların önemini vurgular: Radikal eleştiri olmadan gerçek anlamda düşüncenin gelişmesi ve özgürleşme mümkün değildir diyen Başkaya'da, anlama eylemi, değiştirme /dönüştürme eylemiyle birlikte büyük önem taşır

Her şey çığırından çıkmışken, hâlâ insanların çoğunluğu bu aracın bu rotada ilerleyebileceğine "inanıyor"? Neden bu sefil süreç hâlâ şeylerin normal hali sayılabiliyor? Sorusuna Maalesef bu durum, "bilinç" alanındaki sefaleti angaje eden bir şey ve doğrudan radikal eleştiri zaafının, eleştirel düşüncenin yerlerde sürünüyor oluşunun sonucu... cevabını verir.

Şeylere, olgulara, toplumsal süreçlere ne taraftan bakıldığı, "kimin tarafından konuşulduğu" hayati öneme sahip olduğundan hareketle, düşünce sistemlerini sorgularken radikal düşüncenin vazgeçilmezliğinin altını çizer: Ve başlıca iki düşünce tarzı veya düşünce yöntemi var: 1. Objektif radikal düşünce ve 2. Sübjektif-patolojik düşünce... Radikal düşünce yöntemi şeylerin anlaşılmasını, bilince çıkarılmasını mümkün kılar. Sübjektif-patolojik düşünce tarzıysa, şeylerin etrafında dolanmaya yarar. Şeylere dair mistifikasyon (yanılsama) yaratma, "yanlış bilinç" oluşturma, gerçeğin üstünü örtme misyonuna koşulmuştur... Şimdilerde içinde bulunduğumuz sefil durumun, doğrudan sübjektif-patolojik düşünce "egemenliğinin" eseri olduğunu ve bu durumu aşmanın yolu objektif-radikal düşünceye hakkını vermekten geçtiğini vurgular. Marx'tan hareket etmek ama onda durmamakla

mümkün... Marx kıyası olmayandı, zira başlattığı radikal eleştirinin de kıyası yoktur.

Bilginin özelleştirilmesine ve özel mülkiyet konusu edilmesine karşı çıkması da çok önemlidir: Bilgi anonimdir. Herkesin olanıdır. Hiç kimsenin, hiçbir kişinin eseri değildir. Bu yüzden bilginin egemen sınıflar lehine “özelleştirilmesine” karşı çıkmak gerekir.

Başkaya, kapitalizminin uzun insanlık ve uygarlık tarihinde sadece küçük bir parantez ve bir sapma olduğunu, hareket yasalarının onun uyumlu işlemesine engel olan niteliğini vurgularken, krizlerin kapitalizmin mantığı ve işleyişine içkin durumu nedeniyle, kapitalizmin krizler olmadan yol alamadığının altını çizerek, sözlerinin daha iyi anlaşılması bakımından kapitalizmin temel niteliklerini özetler:

Kapitalizm üretimle ihtiyaçlar arasındaki bağı kopmuş bir meta uygarlığıdır. Rekabete dayalı bir işleyişe ve kutuplaştırıcı temel bir eğilime sahiptir, bu bakımdan ekonomi ile toplum arasındaki ilişki tersyüz olmuş, siyaseti belirleyen ekonomi, birey toplum ilişkisini tersyüz etmiştir.

Kapitalizmin ekseri gözden kaçan, sorun edilmeyen bir “özelliğini”, bir “ayrıkılığını” daha hatırlamak gerekiyor sözleriyle önemli bir yanılsamayı; çalışma’nın bir araç olmaktan çıkıp amaç haline gelmesinin üzerinde durur:

Kapitalizme özgü olan “çalışmayla”, faaliyeti (aktiviteyi) birbirinden ayırmak gerektir. “Çalışma” olarak adlandırılan ücretli kölelik kurumu üzerinde durarak, bunun kendi deyimiyse ne menem bir şey olduğunu açıklayarak, çalışma ile yaratıcı aktiviteyi birbirine karıştıran sanayi toplumunu eleştirir: “Çalışma... Bir zamanlar bugünkü anlamda “çalışma” kelimesi, başta kadim Grekçede ve Latince de olmak üzere, hiçbir dilde mevcut değildi... Mesela Fransızca ‘travail’, Latince Tripalium’dan türemedir ki, Tripalium, çalışmak istemeyen, isyan eden kölelere ve serflere işkence yapmak üzere üretilmiş, üç ayaklı bir aletti,.. Zira, o dönemde, çok sayıda insan, ancak zorla çalıştırılabiliyordu. Esasen ‘travail’

kelimesinin klasik Latince değil, Ortaçađ'da Ortaya çıktığı anlaşılıyor.”

Eleştirisinden yanlış bilinç üreticileri olarak bu sistemi yücelten işçi örgütlerinin yöneticilerinin de payını alması kaçınılmazdır: Ekseri sosyalistler, sol siyasi parti yöneticileri, sendikacılar, “Emek en yüce değerdir” sloganını dillerinden düşürmezler... Bunu tuhaf bir alışkanlık haline getirmiş durumdadırlar. Acaba neden söz ettiklerini bilse-lerdi, ücretli kölelik rejiminde çalışmanın ne demek olduğunu bilselerdi de bu nakarata devam ederler miydi?

Zira, Tripalium bir işkence aletidir. Latince labor (emek) sözcüğü ‘acı çekme’ anlamına gelir. ‘Travail’ ve ‘labour’ sözcüklerinin bu kökenini unutmamız akılsızlık. Zira Montaj bandında süren çalışmadan yaratıcılığın bir karikatürü bile beklenemez.

İnsanın doğa ile olan alışverişinin doğanın geri döndürülemez bir biçimde yıkıcılığa dönüşmesi karşısında öfkesini gizlemez. Doğa ile alışverişin gerekliliğinin insanın insanı sömürmesine dönüşmesinin tehlikesine ve insan doğasına aykırılığını vurgular. İşçi örgütlerinin bunun bilincinde olmalarının gerektiğini bir kez daha önemle hatırlatır. İnsan her zaman aktif bir varlıktır. Aksi halde insan diye bir şey de olmazdı... Marx'ın da dediği gibi, insan ancak doğayla sürekli olarak “alış-veriş” halinde var olabilir ve varlığını sürdürebilir. Yaşamı için gerekli olanı doğadan çekerek, o amaçla da bir faaliyette bulunarak varlığını sürdürebilir... Dolayısıyla, “ücretli kölelik” sistemini aşmak gibi, bir kaygısı, amacı ve perspektifi olanların sorunun bu önemli veçhesini göz ardı etmemeleri gerekiyor...

İhtiyaçlar ile üretimin arasındaki bağın koptuğu ve nihai amaç sermaye üretmek, yeniden üretmek yani; Sürekli ileriye doğru kaçmaya mecbur olmaktan kaynaklı olarak aşırı üretimin kapitalizmin işleyişine içkin bir zorunluluk olduğunu, bunun gerçekleştirilmesi, kârın yüksek olmasına, karın yüksekliğinin de ücretlerin düşük olmasına bağlı olması ve aynı anlama gelmek üzere, sömürü oranının büyütme gerekliliği; üretilen malların satılabilmesini sorunlu hale getirdiğini vurgularken sistemin en önemli açmazını dile getirir:

Kapitalist mantık ve işleyiş, insanların bir bölümünü 'satın alamaz' hale, getiriyor. Kapitalist sömürünün bir gereği ve sonucu olarak... Sorun, satın alabilenlerin azlığından, yeteri kadar satın alamamalarından, 'efektif talep' yetersizliğinden kaynaklanıyor.

Varlığını artı değere, kâra borçlu olan bir sistem olarak kapitalizm, işleyişinin bir sonucu olarak, kâr oranları sürekli olarak düşme eğimine hapsolmuş durumdadır... Dolayısıyla, Marx'ın kâr oranlarının düşme eğimi yasası dediğini etkisizleştirmek için bir dizi karşı önlem devreye giriyor. Kâr oranlarını restore etmek amacıyla karşıt eğilimler devreye sokuluyor:

Sömürü oranını büyütme, Emperyalist yağmayla sabit sermaye unsurlarını [maliyetlerini] küçültme. Sermayenin rotasyonunu hızlandırmak. Sermayeyi kayıran devlet müdahalelerini devreye sokmak... Fakat bunların hiçbiri kapitalizmin krizlerini engellemek için yeterli olamıyor.

Buradan devrevi krizlere ve kapitalizmin uzun dalgalarına gelerek. Krizleri tarihsel olarak inceler. Krizden beslenmenin temellerini tarihsel örnekleriyle açıklar: Kapitalizmin krizleri, toplum tarafından bakıldığında "saçma" olsa da, sistemin kendisi bakımından "işlevseldirler".

Neden nihai kriz? Sorusunu sorarak içinden geçtiğimiz, diğer deyimle içine sürüklendiğimiz krizi açıklar: Kapitalizmin, yatay ve dikey olmak üzere, ikili yayılma ve genişleme seyrini izlediğini, kapitalist üretim ilişkilerinin henüz geçerli olmadığı alanları etki alanına alması yatay genişleme, halen kapitalist meta ilişkilerinin geçerli olduğu alanda yoğunlaşması dikey genişleme anlamındadır. Yatay ve dikey genişlemenin sonuna gelindiğini örneklerken, Marx'a başvurarak test eder. Gelinek nokta nettir: İnsan ve toplum yaşamının her vechesi metalaştırılmış, eskiden parayla alınıp satılmayan onca şey kapitalist kârın aracı haline getirilmiş bulunuyor... Oysa her şeyin bu ölçüde metalaştığı bir toplumsal yaşam sürdürülebilir değildir... Dolayısıyla, artık kapitalizmden çıkmanın, "başka şey" yapmanın nesnel koşulları oluşmuş bulunuyor... Artık öyle bir zamandayız ki, hem emeğini satmak bir

iş bulmak iyice zorlaştı hem de emeğin karşılığı olan ücret küçüldü... Emekçi çoğunluk, emeğini satamaz durumda.

Sonuç olarak, sistemin bütününe angaje eden, sistemi temellerinden sarsan, bizzat istemin varlığını angaje eden bir nihai kriz, veya aynı anlama gelmek üzere bir “uygarlık krizi”... Ulaşılan aşamada artık “çöküşten” söz etmenin gerçek duruma daha uygun düştüğünü ifade ederek, sistemin “ölümcül virüsü” bünyesinde sürekli taşıdığından, kapitalizm her ileri aşamasında “kaçınılmaz sona” daha çok yaklaşıyor. Marx’ın altını çizdiği gibi: “Kapitalizm hiçbir zaman doruk noktasına çıktığı andaki kadar kırılgan değildir”. Artık yama tutmuyor. Çelişik görünse de; teknolojik gelişmeye paralel olarak yaratılan değer de eğilimsel olarak azalıyor... işte “kapitalizmin asıl engeli bizzat kendisidir” dendiğinde kastedilen bu... Kapitalizm bindiği dalı kesiyor dendiğinde, sistemin kendi çöküşünü kendi bünyesinde barındırdığı ima edilmiş oluyor... Tam bir amok koşusu!

Her çalışma verimli olmadığı gibi, her çalışma sermayenin yeniden üretimini sağlamadığından sermayenin finans dünyasına göç ettiğinin altını çizer. Ancak finanslaşma değerlerin el değiştirmesi , belirli ellerde toplanması ve oligarşik gelir bölüşümüne neden olmasındır. Kısaca bu yolun sonu yok!

Başkaya’nın meselesi; büyük spekülörlerin, büyük hırsızlardı el koyduğu “zenginliği geri almak değil, o zenginliğe el koymalarına imkân veren ilişkiler bütününe sorun etmekle ilgilidir. Bu da sistemin yıkıcı/yok edici karakterini bilince çıkarmakla ve gereğini yapmakla mümkündür. Başkaya net bir hedef koymuştur:

Şeylerin seyrini radikal olarak değiştirmenin, yolu, radikal bir düşünce devriminden, “bilincin özgürleşmesinden” geçiyor.

Başkaya, eğer bir sosyal sistem, bir uygarlık, her seferinde daha çok açlık, daha çok yoksulluk, daha çok sefalet, daha çok hastalık, daha çok iğretlik, daha çok etik yozlaşma ve

anlam kaybı, daha çok şiddet, daha çok çatışma ve savaş, daha çok doğal çevre tahribatı yatmadan yol alamıyorsa, artık orada bir sorun var demektir. Bu da demektir ki, içine sürüklendiğimiz bu bataklıktan çıkmak için iki şey yapmak gerekiyor: düşünce tarzımızı değiştirmek ve radikal bir devrimle bu aracı bataklığa saptıran “aktörlerden” yakayı kurtarmak. Sözleriyle sistemin girdiği nihai krizi özetlerken, çıkışa dair net bir perspektif sunuyor;

Bir çöküş durumu ortaya çıkmışken, insanlık ve uygarlık kritik eşiğe gelip dayanmışken sadece iki seçenek var.1.Bu durumu bilinçli bir müdahaleyle fırsata çevirmek ki bu insanlığın ve uygarlığın geleceğini kurtarmak anlamına gelecektir.İkincisi de tüm yıkıcı, yok edici, gayri insani sonuçlarıyla çöküntünün altında kalmak...

Marx, İstek gerekliliğın bir tezahürüdür. Demıştır.

Durum vahim, dolayısıyla acil ve radikal çözümler gerekiyor. Radikal olmak da sorunu/sorunları temelinden kavramakla mümkündür.

1. Fikret Başkaya, Çöküş, Kapitalizmin Nihai Krizi Üzerine Bir Deneme, Yordam Kitap, 2018.

Kaynak: [Özgür Üniversite](https://tarihvetoplumlar.com/sait-cetinoglu/)

Diğer Yazıları: <https://tarihvetoplumlar.com/sait-cetinoglu/>